

УДК: 330.341

Ефективна економіка № 10, 2012

О. В. Дмитрик,
Голова Глінецької районної ради
С. В. Крива,
асистент кафедри «Фінанси»,
Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ ЕКОНОМІКИ

У статті досліджуються питання інноваційного розвитку продуктивних сил України на регіональному рівні. Розглянута інноваційна діяльність як визначальний фактор економічного розвитку регіону. Здійснено аналіз інноваційної діяльності підприємств по регіонах та визначено умови, що сприяють покращенню інноваційного розвитку.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, економічний розвиток, науково-виробничі системи.

The article investigates innovative development issues of the productive forces in Ukraine at the regional level. The innovative activity as a determinant factor of economic development. The analysis of innovation activity by region and defined conditions conducive to improving innovation.

Keywords: innovation, innovation, economic development, research and production system.

Розвиток регіонів України на сучасному етапі ринкових реформ визначають рівень освіти і здоров’я населення, розвиток науки, можливості інформаційного середовища, здатність господарського механізму підтримувати високу інноваційну активність. Україна намагається йти інноваційним шляхом розвитку продуктивних сил, а тому інновації відіграють дуже важливу роль у комплексному соціально-економічному розвитку її регіонів. Адже це реальний шлях швидкої модернізації економіки країни, підвищення її конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, покращення якості життя людей.

Інноваційність регіону – це його здатність до самовідновлення, адаптації до змін і генерування науково-технічного прогресу. Світовий досвід показує, що сталий розвиток виробництва та підтримка його конкурентоспроможності в довгостроковій перспективі залежать не стільки від ресурсних можливостей, скільки від інновацій [1].

Сьогодні в Україні побудову національної інноваційної моделі проголошено як стратегічний пріоритет в усіх програмних документах. Це визначає спрямованість кардинальних перетворень системи господарювання як загалом на національному, так і на регіональному рівні, та їх реалізацію засобами регіональної інноваційної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначена тематика досить активно досліджується науковцями, які розглядають проблеми інноваційного розвитку (зокрема і на регіональному рівні) у своїх публікаціях. Зокрема треба відзначити таких вчених-економістів, як: Беленський П. [2], Бутко М. [3] Варналій З. [4], Євдокименко В. [5], Зінченко В.[6], Масловська Л. [7], Попович З. [8], Тихомиров С. [9], та ін.

Так, наприклад, Зінченко В. визначає регіональний інноваційний розвиток як «систему взаємозв’язаних концептуальних положень про пріоритетні напрями інноваційного розвитку регіону з метою розв’язання довгострокових завдань, забезпечення комплексного територіального управління і розміщення продуктивних сил» [6].

Згідно з визначенням Тихомирова С., інноваційний розвиток регіону – це «цілеспрямований і керований процес змін у різних сферах життя, спрямований на досягнення високої якості життя на території регіону, з найменшим збитком для природних ресурсів і найбільшим рівнем задоволення поточних і перспективних колективних потреб населення та інтересів держави» [9].

Попович З. стверджує, що «регіональний інноваційний розвиток становить об’єктивну необхідність для усталеного економічного зростання. Усі інші шляхи можуть призвести лише до стагнації і закріплення за країною статусу постачальника сировини на світові ринки [8].

Тобто, узагальнивши дані твердження можемо сказати, що інновації сьогодні – найефективніший засіб науково-технологічного розвитку регіону, забезпечення сильних ринкових позицій та істотних конкурентних переваг.

Незважаючи на досить велику кількість досліджень і розробок у цій сфері, проблеми інноваційного розвитку продуктивних сил на регіональному рівні залишаються бути досить актуальними.

Метою статті є дослідження інноваційного розвитку продуктивних сил на регіональному рівні, обґрунтування ролі науково-виробничих систем і надання пропозицій щодо удосконалення інноваційного розвитку регіонів.

Основний матеріал та результати. У сучасній регіональній економіці існують різні підходи до розуміння та визначення поняття регіонального розвитку. Багато дослідників регіональний розвиток розглядають як процес, унаслідок якого відбувається перехід з одного якісного стану до іншого – більш досконалого [10]. Головною ознакою зростання є розширення виробництва, а найважливішими індикаторами – збільшення ВВП (для країни в цілому) та ВРП (для регіонів).

На жаль, сьогодні регіональна політика здійснюється на низькому соціально-економічному рівні, низькій конкурентоспроможності та низькій інноваційній активності. Автор вважає, що основним пріоритетним завданням регіональної економічної політики має стати підвищення конкурентоспроможності регіонів, а тому необхідно всі зусилля спрямувати на розвиток науково-технологічного та інноваційного потенціалу регіону. Інновації та інтелектуальний капітал мають стати визначальними факторами у забезпеченні зростання економіки регіону. Узгоджених системних змін потребують усі елементи регіональної інноваційної системи – наука, освіта, винахідництво, підприємництво, управління.

Нинішню інноваційну ситуацію в регіональному розрізі характеризують дані таблиці 1 [11].

Таблиця 1.
Інноваційна діяльність промислових підприємств за 2008-2011 р. р. за регіонами

Регіони	Показники							
	Кількість промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, од.		Обсяг фінансування інноваційної діяльності, млн. грн.		Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.		Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі реалізованої промислової продукції, %	
	2008	2011	2008	2011	2008	2011	2008	2011
Україна	1397	1679	11,994	14,334	45,830	42,387	5,8	3,8
Автономна Республіка Крим	40	46	0,225	4,492	0,280	0,321	2,3	1,7
Вінницька	50	47	0,134	0,044	0,119	0,389	1,0	2,2
Волинська	24	26	0,133	0,098	2,139	0,519	24,7	5,6
Дніпропетровська	63	63	1,355	0,950	3,229	1,105	2,3	0,5
Донецька	83	85	2,740	2,391	7,411	5,049	4,6	2,1

Житомирська	41	48	0,048	0,759	0,202	0,491	2,3	3,8
Закарпатська	31	22	0,014	0,031	0,152	0,918	2,3	11,9
Запорізька	36	116	0,202	0,801	5,345	2,490	8,3	3,2
Івано-Франківська	92	96	0,501	0,153	0,598	1,165	5,2	5,2
Київська	62	46	0,133	0,153	0,618	0,815	2,8	2,3
Кіровоградська	39	41	0,040	0,139	0,427	0,457	7,1	5,3
Луганська	59	68	2,179	0,167	12,393	2,509	17,6	2,7
Львівська	101	100	0,296	0,163	0,627	0,447	3,1	1,5
Миколаївська	55	92	0,342	0,403	0,174	0,669	1,2	3,3
Одеська	49	79	0,272	0,172	0,382	0,535	1,3	2,2
Полтавська	47	31	0,181	0,186	0,256	15,509	0,6	24,3
Рівненська	29	31	0,198	0,053	0,109	0,127	1,2	0,9
Сумська	30	40	0,097	0,416	1,079	2,277	8,6	12,4
Тернопільська	43	47	0,063	0,069	0,262	0,469	6,0	7,6
Харківська	110	146	0,275	0,906	2,885	1,329	7,4	2,4
Херсонська	28	58	0,079	0,080	0,258	0,441	4,2	4,9
Хмельницька	16	79	0,179	0,898	0,059	0,293	0,6	2,1
Черкаська	37	54	0,015	0,035	2,665	1,064	13,6	3,8
Чернівецька	30	39	0,032	0,052	0,220	0,178	7,1	4,9
Чернігівська	42	42	0,386	0,049	0,394	0,221	3,9	1,7
м. Київ	155	125	1,769	0,758	3,530	2,313	9,9	4,9
м. Севастополь	5	12	0,001	0,013	0,012	0,285	0,6	9,3

Аналізуючи дані таблиці 1, звернемо увагу на деякі показники. Помітно, що протягом 2008-2011 років загалом в Україні збільшилась кількість промислових підприємств, що займаються інноваційною діяльністю на 282 (з 1397 до 1679). У розрізі регіонів суттєве збільшення відбулось у Запорізькій, Миколаївській, Одеській, Харківській та Хмельницькій областях. Проте спостерігається негативна тенденція щодо багатьох інших регіонів, де кількість підприємств, що займаються інноваціями, протягом досліджуваного періоду зменшилась.

Не простежується прямої залежності між часткою реалізованої інноваційної продукції і такими факторами, як кількість інноваційних підприємств та обсягами витрат на інноваційну діяльність. Візьмемо до прикладу Запорізьку область, де кількість інноваційних підприємств суттєво зросла, обсяг витрат збільшився, проте обсяг реалізованої інноваційної продукції зменшився за період з 2008 по 2011 більше ніж удвічі.

За даними таблиці 1 можемо зробити висновок про низьку інноваційну активність регіонів та нерівномірність їх інноваційного розвитку. Так, за практично однаковими економічними умовами, проблемами та пріоритетами частка реалізованої інноваційної продукції у Полтавській області становить 24,3%, а в Рівненській – 0,9%.

В Україні й дотепер переважає ресурсний тип розвитку регіонів, оскільки основну частку в обсязі реалізації займає природна сировина та ресурсномістка продукція, що негативно позначається на іміджі України, яка все ще вважається багатма країною, що має значний науковий потенціал. Також це свідчить про відсутність механізмів реальної комерціалізації результатів наукових досліджень.

Порівняємо деякі показники, які характеризують рівень інноваційного розвитку регіонів України (табл. 2) [12].

Таблиця 2.
Показники регіонального розвитку інноваційного типу

Показники	Регіони України		
	2005	2008	2011
Витрати на науку та дослідження, % від ВВП	1,9	1,66	0,8
Частка витрат держави на науку та дослідження у загальних державних витратах, %	1,6	1,61	1,65
Кількість дослідників, зайнятих у інноваційній діяльності, тис. осіб	105,5	94,1	92,4
Частка зайнятих працівників у інноваційній діяльності відносно працездатного населення,%	0,51	0,42	0,49
Середній обсяг витрат на науку та дослідження на 1 дослідника, тис. грн.	100,1	120,7	80,6
Кількість патентних заяв на високотехнологічну продукцію на 1 млн. мешканців	164	179	167
Кількість осіб, що мають науковий ступінь, тис. осіб	80,3	91,1	95,03

Як видно з табл. 2, частка витрат на науку та дослідження відносно ВВП за період з 2005 по 2011 роки в середньому за регіонами України мала різко негативну тенденцію, скоротившись з 1,9 % до 0,8 %. Аналогічне явище спостерігається у показниках кількості дослідників, зайнятих у інноваційній діяльності та частки зайнятих у інноваційній діяльності, відносно кількості працездатного населення.

Показники інноваційного регіонального розвитку свідчать про те, що в Україні наявний науковий потенціал використовується не ефективно, оскільки за значної кількості дослідників та патентних заяв обсяг реалізованої інноваційної продукції залишається низьким.

Слід зауважити, що інтелектуальний капітал є одним з основних факторів розвитку, тому економічне зростання на його основі може бути прирівняно до ресурсного типу розвитку. Інноваційним у цьому випадку регіональний розвиток буде тоді, коли шляхом використання інтелектуального капіталу у регіоні виготовлятимуть продукцію, призначену для масового споживання [13].

Сукупність науково-дослідних інститутів, вищих навчальних закладів, виробничих підприємств, інноваційних фірм, інституцій технологічного трансферу, фінансових установ, пов’язаних між собою довірними відносинами, діяльність яких спрямована на генерування, накопичення, поширення і промислове використання науково-технічних знань і технологій, виробництво наукоємної продукції для забезпечення економічного розвитку регіону та підвищення його конкурентоспроможності становить науково-виробничу систему регіону. Інноваційний розвиток науково-виробничих систем регіонів України тісно пов’язаний з технологічним прогресом, який супроводжується розвитком науки, створенням прогресивних засобів виробництва, підвищенням інтелектуального рівня працівників, удосконаленням структури й організації виробництва, зростанням технологічності виробничих процесів, використанням нових методів управління ними, а також, безумовно, формує нові вартісні та якісні характеристики продукції, що виробляється, визначає її конкурентоспроможність. Проте в державі мало приділяється уваги питанням інноваційного розвитку територій та науки, яка є основою інновацій.

Однією з причин такої ситуації є складність прийняття рішень на державному рівні та недостатнє усвідомлення державними суб’єктами особливої важливості цього питання для розвитку держави та підвищення її конкурентоспроможності. Водночас, враховуючи постійне прискорення процесів в усіх сферах успішного життя, потрібні швидкі та адекватні реакції влади на них, відтак відповідні рішення мають прийматись на рівні, ближчому до інноваційних суб’єктів, що є ще одним з доказів необхідності проведення в Україні адміністративно-територіальної реформи та здійснення децентралізації.

Автор статті вважає, що регіони мають більше можливостей, порівняно з країною в цілому, у найкоротші терміни досягти економічного розвитку за рахунок інноваційно-технологічних факторів, оскільки на регіональному рівні:

- існує більша зацікавленість владних органів та громадян регіону у технологічному та інноваційному розвитку території, найефективнішому використанні її науково-виробничого потенціалу;
- є можливість обрати пріоритетні напрями розвитку науково-виробничого потенціалу і впроваджувати стратегію інноваційного розвитку, що враховує природно-ресурсні особливості регіону, їх географічне розташування, інфраструктуру і дозволяє досягти найкращих результатів;
- існує вища ймовірність формування загальної інноваційної культури шляхом підготовки фахівців з інноваційного менеджменту, викладання у вузах спеціальних дисциплін.

Вплив інноваційного розвитку науково-виробничих систем на регіональну економіку досить значний. Він дозволяє досягти низки позитивних ефектів. Охарактеризуємо основні з них.

- підвищення конкурентоспроможності регіональних виробництв внаслідок інноваційного оновлення та зростання їх технологічного рівня;
- збільшення податкових надходжень до бюджетів різних рівнів від передових регіонів на інноваційному шляху розвитку;
- збільшення розвитку людського потенціалу регіону, рівня освіченості населення, підвищення кваліфікації працівників;

- сприяння вирішенню соціально-економічних питань в регіоні завдяки створенню додаткових високопродуктивних робочих місць, підвищенню заробітної плати та рівня доходів населення регіону.

У зв’язку з цим необхідно:

- розвиток освіти і фінансових інститутів, що забезпечують безперервність фінансування бізнес-проектів на всіх стадіях інноваційного циклу (інноваційні фонди, венчурні компанії);
- розвиток виробничо-технологічної інфраструктури інноваційної діяльності (технопарки, бізнес-інкубатори, центри трансферу технологій тощо);
- організація семінарів для дослідників з питань управління знаннями;
- проведення конкурсів серед інноваторів;
- фінансування участі інноваційних суб’єктів у міжнародних виставках;
- підтримка діяльності інноваційних кластерів.

Висновки. Отже, підсумовуючи вищесказане, зазначимо, що забезпечити ефективний та сталий розвиток регіонів та держави в цілому можна лише у разі формування економічної політики, орієнтованої на інноваційний тип розвитку. Для цього необхідним є завдання формування адекватної сучасним регіональним запитам нормативно-правової бази, забезпечення її виконання, створення у регіонах об’єктів інноваційної інфраструктури, підготовка фахівців у сфері регіонального інноваційного розвитку, формування інноваційного типу мислення у населення та інноваційної культури, підтримка розвитку людського капіталу як головного джерела інноваційного розвитку територій.

Література

1. Бакланов, Н. А. Роль инноваций в мировых процессах экономического роста и развития : монографія / Н. А. Бакланов, Н. И. Диденко. — СПб. : Изд-во Политехн. ун-та, 2007. — 414 с.
2. Беленський П. Теоретико-методологічні засади регіонального розвитку економіки України / П. Беленський, О. Другов // Регіональна економіка. – 2006. – № 4 (42). – С. 7-17.
3. Бутко М. П. Регіональне управління: інноваційний підхід: навч. посіб. для студ. вищ.навч. закл. / М. П. Бутко, О. О. Зеленська, С.М. Зеленський та ін. – К.: Знання України, 2006. – 560 с. – ISBN 966-316-141-8.
4. Варналій З. Регіональна інноваційна політика України: проблеми та стратегічні пріоритети / З. Варналій // Економіст. - 2007. - №9. - С.36-39.
5. Євдокименко В. Стратегія соціально-економічного розвитку адміністративно-територіальної одиниці, концептуальний підхід у сучасних умовах / В. Євдокименко // Регіональна економіка. – 2004. – № 2. – С. 104-117.
6. Зинченко В. И. Менеджмент качества в инновационных процессах / В. И. Зинченко // Инновации. – 2006. – № 1. – С. 28-32.
7. Масловська Л. Теоретико-методологічний підхід до оцінки пропорційності й збалансованості регіонального розвитку України / Л. Масловська // Регіональна економіка. – 2005. – № 1. – С. 90-95.
8. Попович З. Економічне зростання і перспективи інноваційного розвитку / З. Попович // Економіка України. – 2004. – № 12. – С. 41-47.
9. Тихомиров С. А. Инновационное направление регионального развития / С. А. Тихомиров, Д. В. Проскура // Инновации. – 2005. – № 7. – С. 31-36.
10. Гоменюк М. Типізація секторів інноваційного розвитку регіону за тенденціями зміни валової доданої вартості / М. Гоменюк // Економіст. – 2009. - № 11. – С. 42-45.
11. Державний комітет статистики України. Статистичний щорічник України // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://www.bookstore.net.ua/searchdirect.php> (<http://www.bookstore.net.ua/searchdirect.php>).
12. Статистичний збірник «Наукова та інноваційна діяльність в Україні» // Електронний ресурс - [Режим доступу] : <http://ukrstat.org> (<http://ukrstat.org/>).
13. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010-2020 роки в умовах глобалізаційних викликів // [Електронний ресурс] URL: <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/doccatalog/> list?currDir=48718.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2012 р.